

شان نزول سوره هل اتی

حسن و حسین علیهما السلام در کودکی بیمار شدند...

شان نزول سوره هل اتی

حسن و حسین علیهما السلام در کودکی بیمار شدند. رسول خدا صلی الله علیه و آله همراه دو نفر از اصحاب از آنها عیادت کرد. یکی از اصحاب به علی علیه السلام عرض کرد: چه خوب بود برای شفای دو فرزندت نذری برای خدا می کردی. حضرت علی علیه السلام فرمود: نذر می کنم اگر خوب شدند سه روز را روزه بگیرم. فاطمه نیز چنین گفت. حسن و حسین علیهما السلام هم گفتند: ما نیز سه روز روزه می گیریم. فضا، کنیز آنان، نیز همین نذر را کرد.

حسن و حسین علیهما السلام در کودکی بیمار شدند. رسول خدا صلی الله علیه و آله همراه دو نفر از اصحاب از آنها عیادت کرد. یکی از اصحاب به علی علیه السلام عرض کرد:

چه خوب بود برای شفای دو فرزندت نذری برای خدا می کردی.

حضرت علی علیه السلام فرمود: نذر می کنم اگر خوب شدند سه روز را روزه بگیرم. فاطمه نیز چنین گفت.

حسن و حسین علیهما السلام هم گفتند:

ما نیز سه روز روزه می گیریم. فضا، کنیز آنان، نیز همین نذر را کرد.

چندی نگذشت که حسن و حسین علیهما السلام شفا یافتند. همه به نذر خود وفا کردند و روزه گرفتند، اما برای افطار چیزی در خانه نبود.

علی علیه السلام نزد یکی از همسایگان یهودی اش که پشم باف بود و شمعون نام داشت رفت و گفت:

آیا حاضری دختر محمد مقداری پشم برای تو بریسد و تو در برابرش کمی جو بدهی؟

شمعون گفت: بله. و به او کمی پشم داد.

فاطمه علیها سلام یک سوم آن پشم را ریسد و یک صاع جو از شمعون گرفت. آن را آرد کرد و با آن پنج قرص نان پخت؛ برای هر نفر یک قرص نان.

علی علیه السلام نماز مغرب را با پیامبر خدا گزارد و به منزل آمد. سفره را گسترده و هر پنج نفر سر سفره نشستند. هنگامی که امیرالمومنین اولین تکه را کند، ناگاه مسکینی در خانه را زد و گفت:

السلام علیکم یا اهل بیت محمد. من مسلمان مسکینی هستم. از آنچه می خورید به من بخورانید. خداوند از نعمت های بهشت به شما بدهد!؛ همه اهل خانه هر پنج قرص نان را به مسکین دادند، شب را گرسنه خوابیدند و چیزی جز آب نخوردند.

فردای آن روز را نیز روزه گرفتند. فاطمه سلام الله علیها یک سوم دیگر از پشم را ریسد و یک صاع دیگر از جو را آرد کرد و پنج قرص نان پخت. بعد از نماز مغرب، همین که سر سفره نشستند، یتیمی به در خانه آمد و گفت:

السلام علیکم اهل بیت محمد. من یتیمی مسلمان هستم. از آنچه می خورید به من نیز بدهید. خداوند شما را از نعمت های بهشتی اطعام کند. همه اهل خانه، آن شب را نیز گرسنه سپری کردند و چیزی جز آب نخوردند.

فردا نیز همین اتفاق تکرار شد و این بار اسیری از مشرکین به در خانه آمد و گفت:

السلام علیکم یا اهل بیت محمد ما را اسیر می کنید و به بند می کشید، اما به ما غذا نمی دهید؟ آن شب نیز همه نان های خود را به اسیر دادند و با آب افطار کردند و گرسنه خوابیدند.

فردای آن روز علی، حسن و حسین را نزد رسول خدا برد. آنها از فرط گرسنگی مانند جوجه به خود می لرزیدند. پیامبر با دیدن آنان فرمود: «171؛ ای اباالحسن، حالت شما مرا سخت ناراحت می کند. نزد دخترم فاطمه برویم.» نزد فاطمه رفتند و دیدند او در محراب خود، از گرسنگی دچار ضعف شدیدی شده و چشمانش گود افتاده است.

پیامبر او را به سینه چسباند و گفت: «171؛ به خدا پناه می برم. شما سه روز است که گرسنه اید!»؛

جبرئیل نازل شد و گفت: «171؛ ای محمد، آنچه را خداوند برای تو در باره اهل بیت مهیا ساخته است، بگیر.» پیامبر فرمود: چیست؟

جبرئیل آیات آغازین سوره «171؛ هل اتی» را قرائت کرد تا رسید به آیه «171؛ ان هذا کان لکم جزاء و کان سعیکم مشکورا.»؛

در روایتی دیگر از امام باقر علیه السلام آمده است که جبرئیل در روز چهارم با ظرفی پر از گوشت فرود آمد. اهل بیت از آن خوردند تا سیر شدند، ولی چیزی از غذا کاسته نشد. حسین علیه السلام با مقداری از آن غذا از خانه خارج شد. زنی یهودی به او گفت:

شما که همیشه در گرسنگی به سر می برید این غذا از کجاست؟ مقداری از آن به من بده.

حسین علیه السلام دست خود را دراز کرد که غذا را به او بدهد اما جبرئیل فرود آمد و غذا را از دست حسین گرفت و به سوی آسمان برد. پیامبر خدا فرمود:

اگر حسین نخواست بود از این غذا به آن زن بدهد، این ظرف غذا تا روز قیامت نزد اهل بیتم باقی بود؛ از آن می خوردند و هیچ گاه چیزی از آن کم نمی شد.

اهل بیت (ع) در سوره هل ائی

بدون شک آیاتی زیادی در باره اهل بیت (ع) نازل شده است؛ ولی متأسفانه عده ای به انحاء مختلف تلاش دارند که فضائل و مناقب اهل بیت (ع) را انکار نمایند و اقوال شاذ و نادر را بر اقوال مشهور ترجیح بدهند، شاید به این ترتیب به خیال باطل شان فضائل اهل بیت (ع) را از اذهان مسلمانان محو و نابود سازند. سوره ی هل ائی که انسان، دهر، ابرار و امشاج نیز خوانده می شود عده ای را وادار به موضع گیری تند در قبال اهل بیت (ع) نموده است! در این نوشته سعی بر آن است که به دو پرسش: سوره هل ائی در کجا نازل شده است؟ و سوره هل ائی در شان چه کسی نازل شده است؟ پاسخ داده شود. سوره هل ائی در کجا نازل شده است؟ تمام مفسرین شیعه و اکثر مفسرین اهل سنت عقیده دارند که این سوره در مدینه نازل شده است و از جمله سور مدنی است. کلمه "اسیر" موید خوبی برای قول مشهور است؛ زیرا این کلمه در مکه کاربرد نداشت. بعد از جنگ بدر، احد و ... که مسلمانان موفق به گرفتن اسیر شدند، این واژه کاربرد پیدا نمود. برخلاف قول مشهور تعداد انگشت شماری از علمای اهل سنت بر این باورند که سوره هل ائی در مکه نازل شده است. از بین این افراد تنها کسی که خواسته است با دلیل و مدرک صحبت کند، آقای سید قطب است. او دلیل و مؤید هایش را این گونه بیان می کند: #171؛ در بعضی از روایات آمده است که این سوره مدنی است؛ اما از موضع، سیاق و علامات آیات بدست می آید که این سوره از سوره های کلی است. مؤید این مدعا این است که که خداوند در این سوره نعمت های بهشتی را به طور مفصل مطرح نموده است و عذاب های غلیظ قیامت را یاد آوری نموده است. مؤید دیگر این مدعا این است که خداوند در این سوره پیامبرش را دعوت به صبر و بردباری کرده و از اطاعت آثم و کفور بر حذر داشته است؛ همچنان که همین دستورات در سوره های قلم، مزمل و مدثر که مکی هستند آمده است.

با توجه به این شواهد مدنی خواندن این سوره به نظر ماخلی ضعیف و بی ارزش است. «؛ بررسی ادله ی سید قطب متأسفانه آقای سید قطب فقط در سوره ی هل ائی ادله اش را قبول دارد و در آیات و سوره های دیگر قرآن کریم این دلایل را فراموش کرده و یا قبول ندارد. برای نمونه او سوره ی حج را به جز آیه های 52-55 مدنی می داند؛ در حالی که عذاب های یاد شده در این سوره شدید تر از سوره هل ائی است. #171؛ * يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ إِنَّ زَلْزَلَةَ السَّاعَةِ شَيْءٌ عَظِيمٌ (1) يَوْمَ تَرَوُنَّهَا تُدْهَلُ كُلُّ مُرْضِعَةٍ عَمَّا أَرْضَعَتْ وَ تَضَعُ كُلُّ ذَاتِ حَمْلٍ حَمْلَهَا وَ تَرَى النَّاسَ سُكَارَى وَ مَا هُمْ بِسُكَارَى وَ لَا كَيْنَ عَذَابَ اللَّهِ شَدِيدًا #171؛ ای مردم، از پروردگار خود پروا کنید، چرا که زلزله رستاخیز امری هولناک است. (

1) روزی که آن را ببینید، هر شیردهنده ای آن را که شیر می دهد [از ترس] فرو می گذارد، و هر آبستنی بار خود را فرو می نهد، و مردم را مست می بینی و حال آنکه مست نیستند، ولی عذاب خدا شدید است. «؛ همین طور در سوره الرحمن که طبق روایت ابن عباس و ابن الضریس و دیگران در مدینه نازل شده است مملو از نعمت های مفصل بهشتی و عذاب های غلیظ روز قیامت است. سید قطب مدعی دومش را نیز فقط در سوره انسان قبول دارد. در موارد دیگر به این نکته توجه ندارد. برای روشن شدن مطلب به این دو آیه توجه کنید: #171؛ فَاصْبِرْ لِحُكْمِ رَبِّكَ وَ لَا تُطِعْ مِنْهُمْ ءَاثِمًا أَوْ كَفُورًا #171؛ پس در برابر فرمان پروردگارت شکیبایی کن، و از آنان گناهکار یا ناسپاسگزار را فرمان مبر. «؛ [6] وَ اصْبِرْ تَقْسَمَ مَعَ الَّذِينَ يَدْخُونَ رَهْمَ بِالْعَدْوِ وَ الْعَشَى يُرِيدُونَ وَجْهَهُ وَ لَا تَعُدُّ عَيْتَاكَ عَنْهُمْ ثَرِيدٌ زِينَةَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَ لَا تُطِعْ مَنْ أَغْفَلْنَا قَلْبَهُ عَن ذِكْرِنَا وَ اتَّبَعَ هَوَاهُ وَ كَانَ أَمْرُهُ فُرُطًا #171؛ و با کسانی که پروردگارش را صبح و شام می خوانند [و] خشنودی او را می خواهند، شکیبایی پیشه کن، و دو دیدگاه را از آنان بر مگیر که زیور زندگی دنیا را بخواهی، و از آن کس که قلبش را از یاد خود غافل ساخته ایم و از هوس خود پیروی کرده و [اساس] کارش بر زیاده روی است، اطاعت مکن؛ عجیب است که سید قطب می گوید: آیه دوم در مدینه و آیه اول در مکه نازل شده است. ظاهراً سید قطب تلاش دارد که با مکی قلمداد کردن این سوره، از همین ابتدا خیالش را از بابت این فضیلت اهل بیت (ع) راحت سازد.

سوره ی هل ائی درباره چه کسانی نازل شده است؟

تمام علما و مفسرین شیعه و اکثر علما و مفسرین اهل سنت بر این باورند که سوره هل ائی در شان اهل بیت (ع) نازل شده است. داستان شان نزول این سوره را از ابن عباس این گونه نقل کرده اند: حسنین (ع) بیمار شده بودند و پیامبر بزرگ اسلام (ص) با عده ای از یارانش به عیادت آن دو بزرگوار رفتند و ضمن احوال پرسی، پیامبر (ص) به حضرت علی (ع) پیشنهاد کرد که: چه خوب بود برای شفای فرزندان نذر می کردی. که در اثر این پیشنهاد اهل بیت (ع) نذر کردند اگر حسنین شفا پیدا کنند سه روز پیای روز بگیرند. در اثر این نذر حسنین شفا یافتند و حضرت علی (ع) برای ادای نذر سه صاع جو از شمعون خیبری قرض گرفت و فاطمه زهرا (س) يك صاع آن را آسیاب کرد و پخت. وقتی برای افطار دور هم جمع شدند صدای سائلی را شنیدند که درخواست غذا داشت و اهل بیت (ع) همگی غذایشان را به مسکین دادند و شب دوم و سوم نیز به ترتیب غذایشان را به یتیم و اسیر انفاق کردند و خودشان با آب افطار نمودند. صبح روز چهارم حضرت علی (ع) دست حسنین را گرفت و به نزد رسول خدا (ص) رفتند وقتی پیامبر (ص) آنها را به آن وضعیت دید خیلی ناراحت شد. سپس همگی به نزد فاطمه (س) برگشتند. آن بانو مشغول عبادت بود، ولی از شدت گرسنگی نای ایستادن نداشت. این منظره برای رسول خدا بسیارگران تمام شد. در همین هنگام بود که جبرئیل امین نازل شد و سوره هل ائی را بر پیامبر اسلام (ص) قرائت نمود. علامه امینی این داستان را از 34 تن از علمای اهل سنت نقل کرده است. علامه شوشتري همین داستان را از 75 کتاب معتبر اهل سنت نقل کرده است. تمام این افراد قبول دارند که این سوره در شان اهل بیت (ع) نازل شده است. سوره ی هل ائی در اشعار شاعران شاعران که عضو حساس جامعه هستند، همیشه حوادث مهم تاریخی را در قالب شعر از خود به یادگار گذاشته اند.

نازل شدن سوره هل اتي در شأن اهل بيت(ع) نیز یکی از حوادث مهم تاریخی بوده است که توجه شاعران را به خود جلب کرده است. شافعی امام شافعیه درباره این داستان چنین سروده است: الي م الي م و حتي متي *** اعاتب في حب هذا الفتى فهل زوجت فاطمه غيره *** و في غيره هل اتي، هل اتي #171; تا كي و تا چه وقت و تا چه زماني در راه دوستي اين جوانمرد (علي) بايد ملامت بشوم. آیا جز او کسی به همسری فاطمه (س) برگزیده شد؟ آیا سوره هل اتي درباره دیگری نازل شد؟“ این معنوق مصری نیز در شعری که در باره اهل بیت (ع) سروده است این فضیلت را این گونه یاد آوری می کند: سل الحوامیم هل فی غیرهم نزلت *** و هل اتي، هل اتي الا بمدحهم #171; سؤال کن آیا (حوامیم) درباره غیر اهل بیت(ع) نازل شده است؟ و مگر سوره هل اتي در مدح اهل بیت (ع) نازل نشده است؟“

عبدالباقی عمری فاروقی از مشهورترین شعرای قرن سیزدهم هجری و یکی از بزرگان ادباء عراق در عهد عثمانی که نسبش با سی و شش واسطه به عمر بن خطاب می رسد این شعر را سروده است. وسائل هل اتي نص بحق علي *** اجبته (هل اتي) نص بحق علي فظنني اذغدا متي الجواب له *** عين السؤال صدي من صفحة الجبل ومادري لادري جدا و لاهزلاً *** اني بذاك اردت الجد با الهزل #171; پرسش کننده ای پرسید: آیا آیه ای در شأن علی نازل شده است؟ جواب دادم، هل اتي نص خداوند بر فضیلت اوست. وقتی دید جواب من در لفظ عين سؤال اوست، تصور کرد که کوه صدا را منعکس کرد. جدا ندانست که من شوخی نکردم؛ بلکه به طور جدی حقیقتی را در جواب او گفتم. [13]; فريد الدين عطاردر باره این داستان چنین سروده است: گذشته زین جهان وصف سنانش *** گذشته زان جهان وصف سه نانش شاعر دیگری چنین سروده است:

آن شاه که قسیم نار است و جنان *** در ملک ملل صاحب سیف است و سنان ملک دو جهان مسخر اوست ولي *** این را به سنان گرفت و آن رابه سه نان اما این که در کجا نازل شده است، بین مفسرین اختلاف وجود دارد. قرطبی و شأن نزول های جعلی

آقای قرطبی یکی از افرادی است که همیشه تلاش دارد فضائل اهل بیت(ع) را نادیده بگیرد. در باره سوره هل اتي نیز نقل قول های شاذ را بر قول مشهور ترجیح داده است. او می گوید: #171; گفته شده است که این آیات در باره مطعم بن ورقاء انصاری نازل شده است. او نذری کرد و به نذرش وفا کرد. گفته شده است این آیات در باره کسانی نازل شده است که اسراء جنگ بدر را تحت تکفل گرفتند و آنها نیز افراد ذیل بودند: 1- ابوبکر 2- عمر 3- علی (ع) 4- زبیر 5- عبدالرحمن بن عوف 6- سعد 7- ابو عبیده. مقاتل گفته است این آیات در شأن مردی از انصار نازل شده که در یک روز مسکین، یتیم و اسیر را غذا داد. اهل تفسیر گفته اند: این آیات در شأن علی، فاطمه (ع) و جاریه آنها فضا هستند. اما قول صحیح این است که این آیات در باره ی جمیع ابرار و کسانی که کار خوبی انجام داده اند نازل شده است؛ زیرا لفظ آیات عام است. چیزی را که ثعلبی، قشیری و تعداد زیادی از مفسرین در داستان علی، فاطمه (ع) و جاریه آنها نقل کرده اند، نه صحیح است و نه قابل قبول. واقعا عجیب است که آقای قرطبی قول مشهور را بدون دلیل رد می کند؛ اما تلاش دارد که اقوال شاذ و نادر را موجه جلوه دهد.

اشکال ترمذی و ابن جوزی بر شأن نزول سوره هل اتي

ترمذی و ابن جوزی می گویند: #171; این داستان را که نقل کرده اند ساختگی است و سازنده اش با زرنگی خاص امر را بر شنوندگان مشتبه کرده است. آدم های جاهل به اصل این داستان، از روی تعجب لبان شان را زیر دندان می گیرند که ما چرا دارای این فضیلت نباشیم؛ در حالی که چنین ایثار و گذشتی نه تنها که خوب نیست، بلکه بر خلاف دستور خدا و پیامبر است. ما چقدر آیه و روایت داریم که به ما دستور می دهد، رفاه خانواده را فراهم کنیم و در صدقه دادن حد وسط را رعایت کنیم. مگر انسان عاقل باور می کند که حضرت علی (ع) از این دستورات اسلامی بی خبر باشد و کودکش را وادار کند که گرسنه بخوابد... این داستان را فقط انسان های احمق و جاهل باور می کنند. من نمی دانم کلمات این دو شخص را بر بی خبری حمل کنم یا بر تعصب؛ زیرا هر دو این آفت آدم را کر و کور می کنند. این آقایان اگر به تاریخ مراجعه کنند ایثارهای زیادی از اهل بیت (ع) پیدا خواهند کرد. اگر کمی تعصب شان را کنار بگذارند، تمام علمای شیعه و اکثر علمای اهل سنت را احمق و جاهل خطاب نخواهند کرد و ...

نتیجه

با توجه به آراء علمای شیعه و اکثر علمای اهل سنت و ... این سوره حد اقل 18 آیه اول آن در شأن اهل بیت (ع) نازل شده است. اما این که عده ای تلاش دارند بدون سند و مدرک اقوال شاذ و نادر را بر اقوال مشهور ترجیح دهند؛ نشان گر اوج مظلومیت اهل بیت (ع) است؛ زیرا همین افراد با صد ها اما و اگر تلاش دارند برای دیگران فضیلت سازی کنند! ولی برای اهل بیت(ع) باتمام توان فضیلت سوزی را پیشه خود ساخته اند! واقعا که تعصب و نادانی انسان ها را کر و کور می سازد.

پی نوشت ها:

- سید قطب، في ظلال القرآن، چ پنجم، ج 8 ص 217. - همان، جلد 5، ص 67.

- حج، آیه 2-1.

- السیوطی، عبدالرحمن، الاتقان في علوم القرآن، ج 1، ص 13.

- انسان، آیه 24.

- کهف، آیه 28.

- پشین، ج 5، ص 74.
- 8 - امینی، عبدالحسین، ترجمه الغدیر، ترجمه سید جمال موسوی، ج 5، صص 169-194 با تلخیص و دخل و تصرف.
- شوشتری، نورالله، احقاق الحق و ازحاق الباطل، ج 3، صص 169-175.
- همان، ج 18، ص 343.
- همان، ج 19، ص 695.
- التریاق الفاروقی، دیوان عبدالباقی عمری ص 26. به نقل از تجلی انسان در قرآن، ص 27.
- کریمی جهرمی، علی، تجلی انسان در قرآن، ص 187.
- همان.
- قرطبی، محمد، الجامع الاحکام القرآن، ج 19، ص 130، با تلخیص و دخل و تصرف.
- همان، ص 134.

منبع: مکتب الثقلین